OSMANLI SARAY DÜĞÜNLERİNDE YAĞMA GELENEĞİ

Yard. Doç. Dr. Mehmet ASLAN

Eski toplumlarda bolluk, güçlülük duygusu, eli açıklık, savurganlık, meydan okuma, rakibi küçük düşürme fonksiyonları taşıyan bir gelenek olarak görülen «Yağma Geleneği», bazı örnekleriyle günümüzde yaşadığı gibi, Osmanlı dönemi düğün ve şenliklerinde de görülmektedir.

Eski Türklerde «Potlaç», Kaşgarlı Mahmud'a göre «Kençliyü», İranlılarda ve daha sonra bizde «Hân-ı Yağma» olarak isimlendirilen; Anadolu halkı arasında «Çanak Yağması», «Çorba Kapma», «Tavuk Kapma» vb. adlarıyla geleneğini devam ettiren «Yağmalar», Türklerin dışında başka milletlerde de görülen bir hususiyettir. Mesela bu geleneğin Kuzey Amerika yerlilerinde de görüldüğü tesbit edilmiştir. Kuzey Batı Amerika yerlilerinden Nutka, Tlingit, Aleut Hayda, Kuakutil kabilelerinde yağmalar, köyün ateşe verilmesi, kayıkların parçalanması şeklinde aşırı bir heyecana da ulaşmaktadır.

Eski Türklerde «Potlaç» olarak bilinen yağmalar, davetlilere bir çeşit meydan okuma, davet sahibinin cömertliğini ve zenginliğini gösterme özelliği taşımaktaydı. Çok büyük ebatta hazırlanan sofralar ve bunların yağma edilmesi, ayrıca aşırı yiyecek sunma, bakır kapların, giyeceklerin, yataklık pöstekilerin konuklarca alınıp götürülmesi eski Türklerdeki yağmanın özelliklerindendir. Bu şekildeki yağmalar düğün sahibinde ve davetlilerde bir bolluk duygusu da yaratmaktadır. Yağma hadisesinin «Kurban» olgusu ile de ilgisi olduğu düşünülebilir. Ziyafetlere davet edilenlerin kendilerine ziyafet sırası geldiğinde daha öncekilerden cömert olmaları gerekmektedir. Eğer böyle olmazsa o kişilerin saygınlığının azalacağına inanılırdı.

Köklerinin tarihin karanlıklarından gelen «Potlaç» olduğu tahmin edilen yağma olayı için kurulan sofraya Divanü Lügatit-Türk'te «Kençliyü» olarak ad verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: «Bayramlarda ve hakanların düğünlerinde yağma edilmek üzere otuz arşın yüksekliğinde minare gibi yapılmış bir sofradır.»[1] Demek ki XI. Yüzyılda «Yağma Sofrası» ya da «Çanak Yağması» geleneği görülmektedir. Türk Kültürünün ölmez eserlerinden Dede Korkut'da da «Kazan'm Evini Yağmalatması» ve «İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyu» bölümlerinde yağmalarla ilgili bazı özelliklerin yaşadığı görülmektedir.[2]

Günümüzde de Anadolu'da bu gelenek yaşamaktadır. Düğünler sırasında gelinin başından serpilen para, çerez gibi şeylerin kapışılması Anadolu'nun hemen her yerinde geçerli bir gelenektir. Bu genel geleneğin dışında Anadolu'nun bazı yerlerinde başka türlü yağmalar da görüyoruz. Mesela Zile'de düğün evinde eşyalar yağma edilir. Ev sahibi karşı koyamaz. Yağma davetlilerin hakkıdır, geri alınamaz. Onun için ev sahibi kolayca götürülebilecek eşyayı daha önce ortadan kaldırır. Davetlilerden isteyenler ortada buldukları eşyayı, hatta sandalye gibi taşıması güç öteberiyi pencereden sarkıtmak suretiyle kaçırırlar. Bu kaçırma işi olaya bir çeşit yağma, kapışma rengi de verir. Bu iş daha çok gençler tarafından yapılır. Yine Çumra'da tavuk kapma, pilav kapma, çorba kapma; Ankara civarında hediye edilen makramayı kapma; Manisa yöresinde çeyiz eşyasını kapma yağma geleneğinin kendine has özellikler taşıyan yöresel yansımalarıdır.[3]

Bu kadar köklü bir geleneği olan «Yağmalar»m Osmanlı düğün ve şenliklerine de aksetmemesi düşünülemez. Osmanlı döneminde yeniçerilere maaşları verilirken ya da başka sevinçli günlerde saray bahçesinde verilen ziyafette çanaklar kapışılırdı. Buna bazı Tarih kitaplarında «Çorba Kapmak» deniliyor. Çorbayı kapmamak asker arasında bir baş kaldırmaya işaret sayıldığından merak uyandırır, istekleri sorulurdu. Çorba kapışılınca da padişaha müjde gider, kurbanlar kesilirdi. Silahdar Tarihindeki şu not,

askere çorba kaptırmamak suretiyle bir dolap çevirmeyi göstermektedir: Yeniçeri Ağası Çalık Ahmet Paşa Sadrazam olmak ister (1703). Edirne vakasından sonra yeni padişah İstanbul'a gelince Ahmet Paşa sağa sola kafa tutmaya başlıyor, sadaret mührünü beklerken yeniçeriyi ayaklandırmayı düşünüyor. Silahdar Mehmet Ağa bu konuda şöyle yazıyor: «Ve Ulufe divanında yeniçerileri tahrik edüp çorbayı kaptırmamak ve mühr-i şerif kendüye gelmedükçe def'-i cem'iyyet etmemek fikr-i fâsidinde olduğu sem'-i hümâyûn-ı pâdişâhiye ilka olunmagın...» diyor ki burada çorbayı kaptırmamak askerin ayaklanmaya hazır olduğu anlamını taşıyor. Ulufe dağıtılırken asker, Matbah-ı Âmire'de hazırlanan çorba, pilav ve zerdeden ibaret yemeği Bâbu's-Sa'ade önünden koşarak kaparlar ve avluda yemeye başlarlardı. Asker çorbayı kapmazsa ve yemeği yemezse bir isteği vardır, olmazsa ayaklanacaktır, demektir. Yeniçeriler yalnız çorba kapmıyorlar, maaşları verilirken ortaya konan para keselerini de verilen işaret üzerine alıp götürmeleri de bir çeşit yağma sayılmaktadır.[4]

Yağma geleneği bazı eserlerde minyatürlere de konu olmuştur. Mesela Seyyid Lokman'ın «Hünername» adlı eserinin II. cildinde, 1530 yılında Kanuni'nin şehzadeleri için yapılan sünnet düğününün anlatıldığı bölümde «Çanak Yağmaları» da anlatılmış ve minyatürler halinde gözler önüne serilmiştir. Bu çanak yağması minyatüründe padişah yanında şehzadeleriyle saray penceresinden olayı seyretmektedir. Aşağıda yere konmuş yemek çanaklarını ulema efendiler ve medrese öğrencileri kapışmaktadırlar. Demek ki çanak yağması medrese öğrencileri ve ulema tarafından bile bırakılamaz bir gelenektir. Bu minyatürün üzerinde «Sultan Süleyman ile Sünnet Olan Şehzadeleri Düğününde Ulema Ziyafetinde Çanak Yağması ve Sair Teferrüçlerdür» yazısı okunmaktadır.[5]

Belirttiğimiz gibi «Yağma Geleneği», Osmanlı saraylarında yapılan düğün ve şenliklere de kendine has özellikler taşıyarak aksetmiştir. Bu düğün ve şenlikleri anlatan ve «Sûrnâme» ismi verilen eserlerde bu yansımanın en güzel bir şekilde anlatımını görmekteyiz.[6] Sûrnâmeler'de ayrıntılarıyla anlatılan ve özellikleri verilen «Çanak ve Yemek Yağmaları»nın dışında yine düğün ve şenliklerde padişahın ihsanı olarak nitelendirebileceğimiz «Altın ve Gümüş Yağmaları» nın ilginç anlatımını da bulmaktayız. Ayrıca şekerden yapılan hayvan suretleri ve şekerden bahçelerin de yağmalandığını yine bu tür eserlerden anlıyoruz.

Düğün ve şenliklerde yağmalar, ziyafetler sırasında padişahın emir ve fermanı üzere ve yine padişahın ruhatı alındıktan sonra yapılıyordu. Bu eserlerde anlatıldığına göre yağmalar bile —bir tür oyun olmasına rağmen— padişah izin vermeden yapılamıyordu. Yağmalar genellikle askerler ve özellikle de yeniçeri sınıfı tarafından gerçekleştiriliyordu. Abdî Surnamesi, yağmaların yeniçeriler tarafından ve padişahın izniyle yapıldığını aşağıdaki şekilde anlatıyor:

«Yeniçeri neferi için yağmaya on onbeş bin kadar toprak tabaklar ve çanaklar ile et'ime-i bîpâyân ve birkaç bin bütün koyun büryanları yeniçeri gâzîleri dahi mu'tâd-ı kadîmleri üzere segirdişüp dem-i vâhidde yagma ve gâret eylediler.»

«Ve taşra meydâna yağmaya birkaç bin toprak sahanlar ile ta'âm döşenüp yağmaya izin oldukda yeniçeri şahbazları yağma idüp...»[7]

Âlî Surnamesi de bu yağmaların yine padişahın emriyle yapıldığını ve yağmalanan yemeğin daha lezzetli olduğunu, yemek yağmalarından sonra artan kemiklerin bir dağ gibi yığıldığını şu beyitlerle anlatıyor:

İllâ ki olunsa nehb ü gâret
Lezzatlü gelür garîbe ni'met
Yağmaladılar muhassal anı
Kûh oldı o ni'met üstühânı[8]

Yağmaların izin verilmek suretiyle yapıldığı «Telhâü'l-Beyân adlı bir eserde de şu şekilde zikredilmektedir:

«Ba'dehu dîvân olan otaga geldükde ârâste olan ta'âmı dergâh-ı âlî yeniçerilerine izin verilüp kapışıldukdan sonra...»[9]

Hazin Surnamesi de düğünlerdeki ziyafetler sırasında yeniçerilerin yağmasından bahsederek, bunların yağmaladıkları ara-

sında pilav, zerde, koyun, kebap ve bazı yemek tablaları olduğunu ifade ediyor :

«Bu esnâda ıyd-i şerîf-i dîvânî gibi yeniçeri için pîşgâh-ı otag-ı hümâyûnda müheyyâ olan pilav ve zerdeye segirdüp yagma ve gâret eylediler.»

«Hacı Bektaş köçekleri bendden boşanmış arslan gibi karşudan segirdim salup aç kurd koyuna girer gibi deryâ-veş çalkanup yatan ni'met-i uzmâya kendilerin urup sağa bakup kapdılar, sola bakup kapdılar. Ba'dehu yeniçeriler kimi birer koyun ve kimi büryân, kimi tabla kapup taraf taraf tagılup...»[10]

Bu tür yağmaların eski bir gelenek olduğu, bir tören mahiyetinde ve bir usule göre yine izinle yapıldığı Abdî Surnamesinde şu cümlelerle anlatılıyor :

«Ve dîvân tertîbi üzere taşra meydâna şorba ve ta'âm döşenüp yeniçeriyâna yagmaya ruhsat olunduğunda resm-i kadîm üzere segirdişüp yagma eylediler.»[11]

Ziyafetlerde yağmalanan kaselerin sayısı bir hayli fazladır. Ali, eserinde her gün yağmalanan kase sayısının üç bin kadar olduğunu da belirtiyor :

Gün olmazdı ki üç bin kâse ni'met
Olunmaya cenâb-ı şehde gâret[12]

Yağmalardan maksat bir oyundur, yoksa açlıktan dolayı yağma yapılmıyordu. Bir çeşit kederi, üzüntüyü ortadan kaldırmak gayesi güdülüyordu :

Oldı kimine bu bezm-i yagma
Ni'met revişinde turfe deryâ
Bundan garaz in'idâm-ı gamdur
Hem def'-i kasâvet ü elemdür[13]

Yağmalar sırasında ziyafet sofrası bir savaş alanına dönüyor, yağmacıların üstü başı parçalanıyor, yağmacılar balık, yemekler ise bir deniz manzarası arzediyordu :

Her cins ni'am birer sefîne
Başdan başa lezzet-i defîne
Mâhîlere döndi ehl-i gâret
Ol bahrde eyledi sebâhat[14]
Arsa-i sûr dolup ni'metle
Geldiler üstine cem'iyyetle
Kalmadı seyr idecek pây-ı sebât
İtdi yagma o ta'âmı neferât[15]

Yemek ve çanak yagmalarından başka, gösteriler için hazırlanan hayvan suretinde, bahçe şeklinde ve diğer suretlerde sanatlı ve mahirane bir şekilde yapılmış şekerden tasvirler halka seyrettirildikten sonra yine padişahın fermanıyla yağmalanıyordu. Böyle bir şeker yağmasını Abdî ve Nâbî Surnamelerinde görüyoruz :

«Şeker bagçeleri ve şeker sandıkları ve hayvanât sûretlerinde şeker işleri rikâb-ı hümâyûna gelüp yağma olunmak fermân olunmagla meyve ağaçları ve sandıklar harem-i hümâyûna virilüp sâir hayvanât sûretleri ile kuşlar yağma olunmak üzere fermân-ı hümâyûn olunmagın cümle seyre nâzır olup dâire-i sûrda mevcûd bulunan a'lâ vü ednâ birbirini pâmâl iderek segirdişüp dem-i vâhidde yağma eylediler.»[16]

O şekerden yapılan hayvanât
Şütr ü âhû vü fîl ü ester ü at
Olunup nâveg-i nehye âmâc
Oldı sad-pâre-i dest-i târâc[17]

Yemek ve çanak yağmaları, şekerden tasvirlerin yağmaları dışında bir de altın ve gümüş yağmaları yapılıyordu ki bu yağmalar padişahın ihsanını ve cömertliğini gösterme arzusundan kaynaklanıyordu. Padişah, altın ve gümüşü, dinarı ve akçeyi gümüş tepsiler içerisinde yine tepsiyle beraber halkın üzerine saçıyor, seyirciler büyük bir izdiham içerisinde bunları kapmaya çalışıyordu. Âlî Surnamesi bu olayı edebi ve sanatlı ifadelerle şöyle anlatıyor :

Sîm ü zer saçmağa hidîv-i cihân
Ol gice başlamışdı fâş u nihân
Kasr-ı şehden nukûd oldı rîzân
Cümle encüm döküldi sandı cihân
Her gümüş tepsi düşdüğünce yere
Sanur ay yere indi kim ki göre
Tepsi tepsi sîm ü zer târâc ola
Kendüler hod bir bölük muhtâc ola
Yağmur misâli yagdurdı ol şeb
Dînâr u sîmi sultân-ı mansûr
Kar yağdı sandı germâda iller
Ammâ bu ma'nî merdûd-ı cumhûr
Kim işitmişdür ki hân-ı sîm ü zer
Tepsilerle ola çün nukl-i şeker
Sîmi mâh altını kurs-ı âfitâb
Akçeler mânend-i encüm bî-hisâb[18]

Belirttiğimiz gibi bu yağmalar büyük bir izdiham yaratıyor, seyirciler bunları kapabilmek için birbirlerini çiğniyorlardı. Bir savaş meydanı haline gelen altın ve gümüş yağmaları arasında yaralananlar olduğu gibi

can verenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktu. Yine Ali Surnamesi bu izdihamı, yaralananları ve yağmacılardan yirmi beş kişinin can verdiğini şu beyitlerle anlatıyor :

Böyle ihsân bahri oldukça revân
Soyunup gavvâs olup gâret-gerân
Tîz eser yeller gibi her biri cüst
Hâzır olmuşlardı yağmaya dürüst
Niceler hâk oldı çiğnendi ayân
Akçe için nice müflis virdi cân
Her gelen urvân u müflis nâ-bekâr
Nakd-i gâretden olurdı zîr-i bâr
Gâret-gerândan cân virdi ba'zı
Oldı müzâhim eşhâs-ı mecbûr
Şöyle rûh-efzâ iken eyyâm-ı sûr
Sim ü zer yağma iderken ehl-i zûr
Gâret ehlinden yigirmi beş garîb
Yâve kılmış nakd-i cânın nâ-şekîb[19]

Osmanlı saray düğün ve şenliklerinde yağma hadisesinin nasıl gerçekleştiğini ana hatlarıyla vermeye çalıştık. İncelediğimiz beş eserden[20] yola çıkarak ortaya koymaya çalıştığımız yağma geleneğinin düğün ve şenliklerde yansımalarının başka muhtelif yönleri bu konularda bilgiler veren diğer eserler incelendikçe ortaya çıkacaktır, kanısındayız. Aynı zamanda bu tür eserlerin ortaya çıkarılması edebiyat ve kültür tarihi açısından da önem arzetmektedir. Çünkü Osmanlı döneminde yapılan düğün ve şenlikleri anlatan eserler, o devrin edebi anlayışı dahil, folklor, tarih, ekonomi, devlet yönetimi vb. açısından zengin kaynaklar niteliğindedir.

---

1. **Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, Besim Atalay, c. III, s. 438**
2. **Dede Korkut Hikayeleri, Orhan Şaik Gökyay, s. 21, 237**
3. **Yağmalar konusunda geniş bilgi için bkz.**
   - **— Metin And, Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları, s. 2**
   - **— Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, s. 645**
   - **— Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, c. I, s. 63, 64**
   - **— Cahit Öztelli, «Yağma Geleneği», Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, sayı : 167, s. 3080**
   - **— Sait Açıkgöz, «Düğün ve Yağma Geleneği», Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, sayı : 172, s. 3235**
4. **Cahit Öztelli, a.g.mak.**
5. **Seyyid Lokman, Hünernâme, Topkapı Sarayı Müzeci Kütüphanesi, Hazine No : 1524, c. II, v. 119b, 120a**
6. **Osmanlı dönemindeki düğün ve şenlikleri anlatan manzum ve mensur olarak yazılmış yirmi kadar Sûrnâme tesbit ettik. Surname konusunda geniş bilgi için bkz. Mehmet Arslan, «*Divan Edebiyatı'nda Manzum Sûrnâmeler*» (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi 1990)**
7. **Abdî Surnamesi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No : 1573, v. 17b, 26a (Bu eser 1675 yılında IV. Mehmet'in şehzadeleri için yapılan sünnet ve kızı için yapılan evlenme düğününü anlatıyor)**
8. **Âlî Sûrnâmesi, (Câmi'u'l-Hubûr Der-Mecâlis-i Sûr) Nuruosmaniye Kütüphanesi No : 4318 v. 70a (Bu eser 1582 yılında III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmet için yapılan muhteşem sünnet düğününü konu ediniyor.)**
9. **Hüseyin Hezarfen, Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman, Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm No : 117, Fotokopi No : 27 (Bu eser de 1675 şenliği anlatıyor.) v. 148a**
10. **Hazin Surnamesi, Bayezit Kütüphasi, Nureddin Paşa No : 10267, s. 39a, 85a, 85b (Bu eser 1720 yılında yapılan düğünü anlatıyor.)**
11. **Abdî Surnamesi, v. 11a**
12. **Ali Surnamesi, v. 79b, 80a**
13. **Ali Surnamesi, v. 79b, 80a, 87b**
14. **Ali Surnamesi, v. 87a, 71a**
15. **Nâbî Surnamesi, İstanbul Üniversitesi Kütüpahnesi, Ty. No : 1774, v. 51a (Bu eserde 1675 şenliğini konu ediniyor.)**
16. **Abdî Surnamesi, v. 27b**
17. **Nâbî Surnamesi, v. 54b**
18. **Ali Surnamesi, v. 81b, 82a, 76b, 97a, 89b**
19. **Ali Surnamesi, v. 89b, 90a, 97a, 97b**
20. **İncelediğimiz beş eser : Âli Surnamesi, Nâbî Surnamesi, Abdi Surnamesi, Hazin Surnamesi, Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osmân.**